

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

EXAMENSARBETE

Hösten 2011

Lärarytbildningen

Att vara eller inte vara med

- En studie av pedagogers och elevers syn på samband mellan specialundervisning och utanförskap

Författare

Mimmi Stehn
Josefine Turesson

Handledare

Kenny Schylander

Examinator

Jerry Rosenqvist

www.hkr.se

Att vara eller inte vara med - En studie av pedagogers och elevers syn på samband mellan specialundervisning och utanförskap

Abstract

I denna studie har vi försökt att fånga pedagogers och elevers syn på samband mellan specialundervisning som sker enskilt eller i mindre grupp utanför klassrummet, under ordinarie undervisning, och utanförskap. Studien lyfter huruvida elever som är i behov av särskilt stöd, och får detta genom specialundervisning utanför klassrummets ordinarie undervisning, bemöts annorlunda jämfört med övriga elever och om det påverkar dessa elevers kamratrelationer.

Studien presenterar tidigare forskning inom området för specialundervisning genom att se på bemötandet av elever i behov särskilt stöd, vikten av gemenskap samt tankar om en god lärandemiljö i skolan. Studiens undersökning bygger på kvalitativa frågor ställda till pedagoger och elever kring deras skolors arbetssätt, elevers bemötande och kamratkontakter med de som får specialundervisning utanför klassrummet under ordinarie undervisning.

I resultatet av studiens undersökning har vi funnit att pedagogers och elevers syn på samband mellan specialundervisning och utanförskap generellt inte skiljer sig åt. Majoriteten i båda delarna av undersökningsgruppen är överens om att de inte kan se att bemötande och kamratkontakter påverkas av specialundervisningen. Vi kan dock se tendenser i några av pedagogernas svar och i flertalet elevers kommentarer att det görs en viss skillnad mellan elever som har specialundervisning och elever som inte har det.

Ämnesord: elever i behov av särskilt stöd, specialundervisning, utanförskap

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD.....	5
1 INLEDNING.....	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Begrepp	8
1.2.1 Behov av särskilt stöd	8
1.2.2 Specialundervisning enskilt eller i liten grupp.....	9
1.2.3 Utanförskap.....	9
1.3 Syfte och problemformulering	10
1.4 Studiens avgränsning.....	10
1.5 Studiens utbildningsvetenskapliga utgångspunkt.....	11
2 LITTERATURGENOMGÅNG.....	12
2.1 Styrdokument om särskilt stöd.....	12
2.2 Konsten att möta alla elever – en historisk tillbakablick	13
2.3 Vikten av gemenskap	14
2.4 En annorlunda kamrat	15
2.5 En god lärandemiljö	16
3 EMPIRISK DEL	18
3.1 Val av metod	18
3.1.1 Studiens intervjuer	19
3.1.2 Studiens enkäter	19
3.2 Undersökningsgrupp	20
3.2.1 Pilotstudie	21
3.3 Genomförande	21
3.4 Bearbetning	22
3.5 Studiens tillförlitlighet.....	23
3.6 Etiska överväganden	23
4 RESULTAT	25
4.1 Redovisning.....	25
4.1.1 Ängsblomskolans arbetssätt med elever i behov av särskilt stöd	25
4.1.2 Bemötande på Ängsblomskolan	26
4.1.3 Kamratkontakter på Ängsblomskolan.....	27

4.1.4 Åkerfältskolans arbetssätt med elever i behov av särskilt stöd.....	28
4.1.5 Bemötande på Åkerfältskolan.....	28
4.1.6 Kamratkontakter på Åkerfältskolan.....	29
4.2 Analys.....	31
4.2.1 Analys av Ängsblomskolans resultat.....	31
4.2.2 Analys av Åkerfältskolans resultat.....	32
5 DISKUSSION	33
5.1 Metoddiskussion.....	33
5.2 Resultatdiskussion.....	35
5.2.1 Synen på elevers bemötande.....	35
5.2.2 Synen på elevers kamratkontakter.....	36
5.2.3 Synen på samband mellan specialundervisning och utanförskap.....	37
5.3 Studiens tillämpning och förslag till vidare forskning.....	39
6 SAMMANFATTNING	40
7 REFERENSFÖRTECKNING	41
7.1 Elektroniska källor.....	41
7.2 Tryckta källor.....	41
8 BILAGOR.....	44
8.1 Bilaga 1.....	44
8.2 Bilaga 2.....	45
8.3 Bilaga 3.....	47

FÖRORD

Arbetet med denna studie har på många sätt varit givande för oss. Känslan av att kunna överblicka en färdig studie efter många timmars arbete är i sig något alldeles speciellt. Aningarna om att vi även har gjort en kunskapsmässig utveckling i våra pedagogiska roller förhöjer glädjen ytterligare. Att en dag kunna agera som förebilder för våra framtida elever är något vi har burit med oss som en ledstjärna under studiens uppbyggnad. Vi vill att varje elev ska kunna vara en del av den sociala gemenskap som skolan innebär. Oavsett vilka förutsättningar och behov eleverna bär med sig ska alla elever kunna känna att just de är en tillgång och resurs. Det är en utmaning för oss som pedagoger att utforma undervisningen så att den passar alla elever.

Vi vill rikta ett stort tack till våra engagerade och kloka respondenter som tog sig tid att göra det möjligt för oss att genomföra studiens empiriska undersökning. Vi vill även rikta ett varmt tack till vår handledare Kenny Schylander för respons och vägledning genom hela arbetet med denna studie.

Sist, men absolut inte minst, vill vi tacka våra underbara familjer och vänner som har stöttat och motiverat oss till att genomföra denna studie.

Kristianstad 2012-01-17

Mimmi Stehn

Josefine Turesson

1 INLEDNING

Skolan är en stor mötesplats för allas olika personligheter, viljor och möjligheter. Inom dess väggar ska varje elev ges möjlighet till utveckling och lärande utifrån sina förutsättningar och behov. Samtidigt ska förståelse för andra människor och förmågan att kunna leva sig in i andra människors situation prägla verksamheten (Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, 2011:7). Vi har valt att göra en studie inom området för specialundervisning. Att en del elever särskiljs från sin ordinarie klass och får stöd utanför klassrummet enskilt eller i en mindre grupp gör att klassdynamiken förändras. Vårt intresse ligger i att studera pedagogers och elevers syn på samband mellan särskiljande undervisning och ofrivilligt utanförskap.

1.1 Bakgrund

I skolans värdegrund och uppdrag står det skrivet att ingen i skolan ska utsättas för diskriminering eller kränkande behandling på grund av hur den är som person (Lgr11:7). Tideman, Rosenqvist, Lansheim, Ranagården & Jacobsson (2004:228) har emellertid funnit i sin studie att när elever jämförs och det talas om normalitet och avvikelse är den dominerande uppfattningen att det är den avvikande eleven som är den som bär problemen. Sällan förklaras svårigheterna med resonemang där omgivningsfaktorer och yttre problem är i fokus. I en nyligen gjord studie i England har Frederickson (2010:4) sett tendenser till att elever som får specialundervisning är mer utsatta för utanförskap och mobbing än övriga elever. Om en elevs svårigheter pekats ut som något negativt är risken större för den eleven att bli utsatt av sina klasskamrater. Att avskilja de elever som på grund av sina svårigheter inte passar in i den ordinarie undervisningens upplägg har varit ett vanligt fenomen ända sedan skolundervisningens start i Sverige (Tideman et al., 2004:233). Den särskilda undervisningen har många gånger motiverats med att det är till hjälp för den som avskiljs och att arbetssättet ser ut så för dennes skull. Något som sällan nämns, och som inte heller vidare kommer att beskrivas i denna studie, är att avskiljandet av elever i behov av särskilt stöd även skapar fördelar för den grupp av elever som är kvar i klassrummet då den gruppen blir mer homogen rent kunskapsmässigt. Dessa studier har dock tillsammans skapat ett intresse för oss att söka mer kunskap kring elever som är i behov av särskilt stöd och även avskiljs från sin ordinarie undervisningsgrupp. Persson (2007:17) har funnit att redan år 1890 skrevs det i en insändare i en svensk skoltidning om att det inte skulle vara bra för den separerade eleven att inte vara med sin ordinarie grupp av elever. Begreppet en skola för alla som myntades under 1980-talet

och står för att skapa en skola där förutsättningar finns för att kunna möta alla elevers behov och se mångfald som en resurs, är något som dagens skolor fortfarande strävar efter (Brodin & Lindstrand, 2010:164). Att välja att ge elever som är i behov av särskilt stöd enskild specialundervisning eller specialundervisning i mindre grupp utanför klassrummet är något vi har uppmärksammat som vanligt än idag under våra respektive verksamhetsförlagda utbildningar. Karlsson (2007:16) skriver i en avhandling att forskning kring hur elever i den svenska skolan idag påverkas av att få särskilt stöd i liten grupp samt vad de tycker och tänker kring detta, inte har kommit särskilt långt. De här aspekterna gör sammantaget att vi anser att undersökningar inom området för specialundervisning och utanförskap är relevant för vidare forskning och har lagt grunden för denna studie.

1.2 Begrepp

Nedan följer ett antal begrepp som vi finner centrala för denna studie. Begreppen förklaras och beskrivs för att ge en tydlig bild av vad vi menar när de används i den löpande texten. Den betydelsen begreppen ges under följande rubriker är den som vi har valt att utgå ifrån i skapandet av denna studie.

1.2.1 Behov av särskilt stöd

I Unescos Salamancadeklaration (1994:16) knyts begreppet ”behov av särskilt stöd” till de elever som av olika anledningar har svårt för inläring. Att någon gång under sin skoltid behöva särskilt stöd för att kunna finna vägar till ett lyckat resultat är inte något ovanligt och det är skolans uppgift att se till att elever som är i behov av särskilt stöd får detta. Huruvida begreppet heter ”i behov av särskilt stöd” eller ”med behov av särskilt stöd” är något som varierat genom åren i svenska lagtexter (Persson, 2007:20). Persson menar att det utgör skillnad då sättet att skriva visar hur lagstiftaren ser på elevens svårigheter. Genom att använda det förstnämnda läggs den problematik som finns inte endast på eleven utan snarare på skolverksamheten. Eleven är i behov av särskilt stöd och behöver hjälp, men det finns möjlighet till utveckling. Begreppet ger inte den bestående problematik som ”med behov av särskilt stöd” anger. I denna studie har vi valt att genomgående skriva att eleven är i behov av särskilt stöd och menar att det finns svårigheter som gör att eleven till fullo inte kan nyttja den undervisning som ges och därmed är i behov av mer hjälp.

1.2.2 Specialundervisning enskilt eller i liten grupp

Specialundervisning beskrivs av Persson (2007:13) som en av flera specialpedagogiska organisationsformer. Denne har i sina studier sett att ett vanligt fenomen är att likhetstecken sätts ut mellan specialundervisning och specialpedagogik och att det ena därmed inte längre ses som en del utav det andra. Detta fenomen bekräftas även av Tideman et al. (2004:204) som i sin studie funnit att det ofta finns oklarheter kring de kompetenskillnader som finns mellan specialpedagoger och speciallärare. En specialpedagogs yrkesuppgifter finns på tre nivåer: individnivå, gruppnivå och organisatorisk nivå. Förutom att vara en kompetent pedagog och arbeta med elever som är i behov särskilt stöd ska specialpedagogen kunna ha ett övergripande ansvar för, och vara behjälplig med, rådgivning, stöd och utveckling till kollegor samt ha ett nära samarbete med skolans ledning (SOU 1999:63). Speciallärarens utbildning är inriktad på att arbeta kompensatoriskt med elever som har svårigheter att följa sin klass ordinarie undervisning. Speciallärarens arbete med eleverna sker enskilt och/eller i liten grupp separerad från klassen (Tideman et al., 2004:204). I denna studie har vi valt att utgå från Perssons (2007:13) definition och använder därmed begreppet specialundervisning som ett samlingsbegrepp för den undervisning som sker i mindre grupp utanför klassrummet. Fokus för oss ligger således på de organisatoriska vägar de specialpedagogiska insatserna sker och inte på vem som utför dem. Specialpedagog och speciallärare kan därför i denna studie genomgående ses som synonymmer.

1.2.3 Utanförskap

Sveriges nationalencyklopedi (2011) beskriver utanförskap som att stå utanför en viss gemenskap. Behovet att få känna sig delaktig och sedd är ett av människans mest grundläggande behov, menar Höistad (2001:16–20). Att vara för sig själv någon gång ibland kan vara självvalt, men om det inte är det, kan det handla om utanförskap. Mobbning är ett begrepp som ofta uppkommer i samband med utanförskap. Nationalencyklopedin (2011) beskriver mobbning som när enskilda individer eller individer i grupp utsätter en annan individ för otrevligheter upprepade gånger under en viss tid. Mobbningen kan ske både genom fysiska slag eller ord, eller genom indirekta metoder så som social utfrysning. När vi använder begreppet utanförskap i denna studie avser vi den sorts utanförskap som sker ofrivilligt. Det kan handla om både direkt och indirekt mobbning men har sin grund i att den elev som utsätts inte får lov att känna sig delaktig utan står utanför gemenskapen.

1.3 Syfte och problemformulering

Syftet med denna studie är att undersöka pedagogers och elevers syn på samband mellan specialundervisning som sker enskilt eller i mindre grupp och utanförskap. Undersökningen genomförs för att se om elever som är i behov av särskilt stöd och får undervisning enskilt eller i mindre grupp utanför klassrummet under ordinarie undervisning bemöts annorlunda av elever i sin klass, jämfört med elever som inte får specialundervisning. Studien ska även lyfta om elevernas kamratrelationer med övriga elever i klassen påverkas av att de vid tillfällena får specialundervisning utanför klassrummet. Studiens syfte utmynnar i följande problemformulering:

- **Hur påverkar enskild specialundervisning eller specialundervisning i mindre grupp utanförskap?**

För att tydligare kunna nå fram till vår övergripande problemformulering har vi valt att arbeta utifrån följande frågeställningar:

- **Hur bemöter elever de elever som får enskild specialundervisning eller specialundervisning i mindre grupp utanför klassrummet?**
- **Hur påverkar enskild specialundervisning eller specialundervisning i mindre grupp kamratkontakter i klassen?**

1.4 Studiens avgränsning

I denna studie har vi valt att inte belysa de orsaker som gör att en del elever är i behov av särskilt stöd utan endast se till det organisatoriska faktum att eleverna lämnar klassrummet och får delar av sin undervisning någon annanstans. Studien kommer inte heller att se närmre på vilka pedagogiska åtgärder och metoder som sätts in eller används vid de tillfällen eleven är åtskild från klassen. Eventuella problem med utanförskap som inte går att relatera till enskild specialundervisning eller specialundervisning i mindre grupp kommer inte att tas upp i denna studie. Vi har endast valt att se till de eventuella sociala konsekvenser som uppkommer i samband med den avskiljande undervisning som tidigare nämnts.

1.5 Studiens utbildningsvetenskapliga utgångspunkt

Samspel med andra människor menar Rabe (2001:41) är det sätt individer använder för att skapa sin identitet. Barn lär genom att tidigt börja registrera sin omgivning och ta till sig av det som andra människor gör och säger. Samtidigt som barn socialiseras in i samhället blir de enskilda individer. I denna process där barnen utvecklar självständighet kommer barnen in i en social ordning med krav och förväntningar som i sin tur påverkar barnens syn på sig själv och andra. Detta sätt att se på lärande kan vi koppla till Säljös (2005:69–71) tolkning av den sociokulturella lärandeteorin. Denna belyser att samspel med andra människor utvecklas till lärande. Samhällets roll och därigenom skolans verksamhet ses som en viktig del av denna process då människor lär genom de kunskaper och färdigheter som ingår i det sociala spelet. Det är även en viktig aspekt att se att utveckling sker genom hela livet. Lärandet är hela tiden föränderligt och utvecklande. Människor gör upp planer och utvecklar egna sätt att vidareutveckla sin kunskap genom att fundera, resonera, och argumentera. Det är från dessa tankar om lärande vi har valt att utgå i denna studie. Vi ser genomgående på lärande som något som sker genom samspel och kommunikation.

2 LITTERATURGENOMGÅNG

I litteraturgenomgången presenteras forskning som går att knyta an till studiens syfte och problemställning. Sökningen efter material har skett i pedagogiskt anknutna databaser genom sökord som "behov av särskilt stöd", "specialundervisning" och "utanförskap" samt dess engelska motsvarigheter. Avsnittet inleds med utdrag ur Sveriges skollag och nuvarande läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet för att ge en tydlig bild utav de utgångspunkter dagens skolor ska arbeta utefter. Vi har även valt att lägga till en historisk aspekt i litteraturgenomgången för att kunna se hur arbetet med elever i behov av särskilt stöd har sett ut genom tiderna och därmed även hur grunden har lagts till dagens arbetssätt.

2.1 Styrdokument om särskilt stöd

I Sveriges skollag (SFS 2010:800) står det skrivet att alla barn och elever ska ges möjlighet att utvecklas utifrån sina egna förutsättningar. Vart än i landet skolan är belägen ska utbildningen inom skolväsendet vara likvärdig. Lärandet ska ske i enlighet med de mål som finns för elevens utbildning och med hjälp av ledning och stimulans. Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (2011:8) bygger vidare på denna lag genom att säga att det finns olika vägar för att nå de mål som finns uppsatta inom utbildningen. Undervisningen behöver inte utformas på samma sätt överallt och de resurser som varje skola har tillgång till behöver inte fördelas lika för att en likvärdig utbildning ska uppnås. Hänsyn ska istället tas till varje enskild elevs förutsättningar och behov och därför kan aldrig undervisningen formas lika för alla.

Skollagen (SFS 2010:800) ger riktlinjer för om hur och när specialundervisning ska ges inom skolväsendet. I 3 kap. 7§ står det skrivet:

7 § Särskilt stöd får ges i stället för den undervisning eleven annars skulle ha deltagit i eller som komplement till denna. Det särskilda stödet ska ges inom den elevgrupp som eleven tillhör om inte annat följer av denna lag eller annan författning.

Vidare går att läsa under rubriken kring särskild undervisningsgrupp eller enskild undervisning i skollagen (SFS 2010:800): 3 kap.§11:

11 § Om det finns särskilda skäl, får ett beslut enligt 9 § för en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan innebära att särskilt stöd ska ges enskilt eller i en annan undervisningsgrupp (särskild undervisningsgrupp) än den som eleven normalt hör till.

Paragraf 9 i skollagen (SFS 2010:800) beskriver rektorns uppgift att se till att åtgärdsprogram utarbetas för de elever som är i behov av särskilt stöd. I åtgärdsprogrammet ska elevens behov framgå, en plan för hur behoven ska tillgodoses ska finnas samt riktlinjer för hur åtgärdsprogrammet ska följas upp. Rektorn är huvudman för det som kommer att stå i åtgärdsprogrammet och är således den som beslutar om särskilt stöd ska ges i en annan elevgrupp än den som eleven normalt tillhör eller inte. Hur specialundervisning bedrivs inom skolväsendet är därmed individuellt för varje rektor och skola att besluta kring och stödet kan variera stort emellan så länge varje elevs förutsättningar och behov står i fokus.

2.2 Konsten att möta alla elever – en historisk tillbakablick

I slutet av 1800-talet gjordes försök med att skapa så kallade minimikurser för de elever som hade svårt för att tillgodogöra sig den undervisning som bedrevs i skolorna (Brodin & Lindstrand, 2010:43). Kurserna gick ut på att placera eleverna i särskilda klasser och införa lägre kunskapskrav för dem än för de elever som ingick i de ursprungliga klasserna. Eleverna fick inte mer stöd i de nya gruppkonstellationerna men skapandet av minimikurserna ses idag som grunden för specialundervisning i Sverige. I decennierna kring sekelskiftet mellan 1800- och 1900-talet växte sig diskussionerna stora kring för- och nackdelar med att separera elever från deras vanliga klasser (Persson, 2007:17). En idé om att skapa hjälpklasser växte sig stark och år 1936 kom den första regleringen av hjälpklassundervisningen (Brodin & Lindstrand, 2010:43). Undervisningen i hjälpklasserna skulle utformas på ett sådant sätt att den var till nytta för de elever som gick där samtidigt som de skulle underlätta arbetet i de vanliga klasserna då de elever som hade svårt att följa med ofta sågs som hinder.

När 1969-års läroplan för grundskolan kom, uppmärksammades skolmiljön som en faktor för att elever skulle kunna lyckas i skolan och nå upp till de kunskapskrav som fanns uppsatta (Persson, 2007:18). Där stod det skrivet att alla elever skulle få sin undervisning inom sin ordinarie klass så långt det var möjligt istället för att delas in i särskilda klasser (Verneresson, 2007:17). De särskilda insatser som en del elever behövde få skulle därmed enligt lag

samordnas med den vanliga klassens undervisning och bedrevs runt om i Sverige genom skapandet av rum där eleverna som var i behov av stöd undervisades i samma ämnen som övriga elever men långsammare och med mer övningar med hjälp av speciallärare. Persson (2007:19) skriver att även om specialundervisningen nu expanderade stort blev effekten inte den förväntade. I en utredning kom det fram att vikt behövde läggas på att hela skolans metodik var genomsyrad av specialpedagogiska tankegångar. Skillnaderna mellan vanlig undervisning och specialundervisning tonades sedan ner i samband med att 1980 års läroplan för grundskolan presenterades.

Under 1980-talet fördes tankar fram om ett begrepp kallat en skola för alla. Persson (2007:23) förklarar begreppet som en utmaning och ett mål för skolväsendet som skapar möjligheter för att alla barn ska få en meningsfull skolgång. Brodin och Lindstand (2010:164) menar att en skola för alla är en skola där förutsättningar finns för att kunna ta emot och undervisa alla elever oavsett behov. Att vara en skola där alla elever kan mötas är något som skolor än idag strävar efter att uppnå. Det går att koppla till att det står inskrivet i skollagen att skolan ska främja alla elevers utveckling (Lgr11:7). I lärarutbildningskommitténs slutbetänkande (SOU 1999:63) tas tanken upp med en skola för alla och svårigheterna med att kunna skapa en sådan belyses. Alla elever har olika förutsättningar och behov och har med sig olika erfarenheter och möjligheter att befästa kunskaper in i den pedagogiska verksamheten. Den stora problematiken för en skola för alla ligger i hur skolväsendet måste kunna bedriva undervisning som är individualiserad enligt skollagens direktiv samtidigt som dess resurser är begränsade och det finns mål i läroplaner som måste tas hänsyn till och arbetas utefter.

2.3 Vikten av gemenskap

Behovet av att få känna tillhörighet och därmed även bli sedd och accepterad är ett av människans mest djupa och grundläggande behov (Höistad, 2001:16). Det är känslan av tillhörighet som lägger grunden för andra känslor som kärlek och trygghet. Groth (2007:155) har i sin avhandling kommit fram till att personer som stämplas som annorlunda och hamnar utanför gemenskapen påverkas i negativ riktning när det gäller sin egen självbild, sätt att värdera sig själv och i vissa fall även i sitt lärande. Denna teori stöds av Höistad (2001:54) som pekar på att ofrivilligt utanförskap kan vara väldigt plågsamt för den utsatte. Goffman (2001:146) menar att i grupper av människor finns det alltid en eller flera individer som

avviker från den norm som majoriteten av gruppen följer. Det handlar om inomgruppsliga avvikare då personen fysiskt befinner sig i samma grupp, men räknas inte som ”en av oss”. Höistad (2001:138) skriver att det är skolans plikt att se till att ofrivilligt utanförskap inte skapas. Det är viktigt att skolor arbetar förebyggande och försöker skapa en stämning som bygger på värme, empati, tolerans och respekt. Det är även viktigt att det finns en ”vi-känsla” på skolan som innebär att alla känner sig delaktiga i verksamhetens gemenskap. Det är genom möten med andra människor som individer socialiseras och skapar en eller flera sociala tillhörigheter Rabe (2001:41). Att kunna samspela med andra människor ger nya sätt att se på världen då omgivningens värderingar och förhållningssätt formar individers beteende. Denna ståndpunkt stöds av Goffman (2001:145) som menar att människor som är i grupp ofta skapar liknande värderingar kring hur individer bör vara och hur de bör bete sig.

2.4 En annorlunda kamrat

I en artikel skriver Frederickson (2010:4) att barn som är i behov av särskilt stöd och får detta ofta är mer utsatta för utanförskap än vad de elever är som inte får särskilt stöd. Frederickson har även funnit att generellt sett är de elever som får särskilt stöd i undervisningen mindre accepterade av övriga i gruppen. Detta argument får stöd av Groth (2007:160) som i sin studie bland ungdomar i senare delen av grundskolan kommit fram till att vissa samband finns mellan barn som är i behov av särskilt stöd och utanförskap. Eleverna som Groth har intervjuat uppgav att de får utstå kränkande kommentarer relaterade till att de får särskilt stöd i en mindre grupp utanför klassrummet. De intervjuade upplevde även att de andra eleverna som inte får särskilt stöd tog avstånd från dem och såg på dem på som avvikande och annorlunda. Rabe (2001:43) skriver att barn har en tendens att ta avstånd från andra barn som uppvisar någon form av annorlunda beteende redan i tidig ålder. En teori som stöds väl är att avståndstagande mot individer som på något sätt ses som annorlunda går att förebygga genom att låta avvikande beteende vara något naturligt som inte pekats ut som negativt (Frederickson, 2010:6) (Höistad, 2001:38–39) (Rabe, 2001:43). Genom att tala om vilka särskilda behov som finns och bygga undervisning på ett förhållningssätt som är öppet för att se alla elever som en resurs kan en förståelse för allas olikheter byggas upp.

2.5 En god lärandemiljö

I Tideman et als. (2004: s.229) studie kring skolors sätt att möta elever som är i behov av särskilt stöd har det framkommit att tanken om att kunna skapa en skola för alla är svår att omsätta i praktiken. Det ligger en stor utmaning i att kunna möta alla elevers olika förutsättningar och behov och dessutom kunna se dem som en resurs i det pedagogiska arbetet och kunna skapa en god lärandemiljö för alla. Persson (2007:152) betonar att ett vanligt problem i skolors verksamhet idag är just att de inte klarar av att möta och använda sig av elevernas naturliga olikheter och förutsättningar. Han beskriver att skolor istället väljer att plocka ut de elever som i jämförelse med övriga elever kan ses som svaga och ge dessa speciell undervisning. Att skolor använder sig av denna metod och avskiljer de elever som har tydligare behov av särskilt stöd än andra kan ses som negativt. Karlsson (2007:172) pekar på att förståelse för de avskilda elevernas förmågor snarare bör lyftas. Om de elever som ses som svaga i relation till övriga elever undervisas på annan plats, kommer de snart i skymundan och anses inte längre ingå i den sociala gemenskapen. Det kan i sin tur leda till att vid de tillfällen de annars avskilda eleverna är med ses de som ett problem.

Ordet integrering började användas i skolsammanhang på 1960-talet när en gemensam skola för första gången öppnades upp för alla barn, även de som tidigare avskilts på grund av sina funktionsnedsättningar (Persson, 2007:9). Tideman et al., (2004:17) ser det som att det fanns två stora anledningarna till att integreringsbegreppet inom skolväsendet kom och att alla elever började sammanföras i en enad skola. Dels fanns det en ekonomisk vinning i att sammanföra alla elever, dels varnades det för att de avskilda eleverna annars skulle stämplas som avvikande och bli socialt uteslutna. Nilholm (2006:15) skriver att integreringsbegreppet idag ofta uppfattas som att det handlar om att placera in en avvikande grupp av människor i en befintlig miljö som egentligen inte är villig att ta emot dem, eller anpassad för att kunna göra det. Han vill dock poängtera att integrering inte uppfattades på samma sätt när begreppet var nytt i skolsammanhang. Då ansågs det närmare som något revolutionerande att alla elever skulle kunna enas i en och samma miljö. Begreppet integrering har likväl ofta ifrågasatts och diskuterats och det har istället formats som ett alternativ till sin föregångare (Tideman et al., 2004:17). Inkludering innebär att det inte räcker att eleverna integreras i verksamheten, de måste även vara en del utav den genom att allas förutsättningar och behov tas upp som viktiga resurser och används för att skapa en god lärandemiljö. Persson (2007:9) förklarar även att inkludering ställer krav på ett sätt som inte integreringsbegreppet gjorde och menar att skolans

verksamhet ständigt behöver anpassas till elevernas olikheter för att den goda lärandemiljön ska kunna skapas. Genom att inkludera alla i gemenskapen i skolans värld ska ingen behöva känna sig bortglömd eller sakna delaktighet.

3 EMPIRISK DEL

I detta avsnitt beskrivs denna studies empiriska undersökning. Vårt val av metod, undersökningsgrupp och tillvägagångssätt presenteras och motiveras och vi delger hur undersökningens resultat har bearbetats, om studiens tillförlitlighet och de etiska överväganden som tagits ställning till.

3.1 Val av metod

I denna studie riktas fokus mot pedagogers och elevers syn på samband mellan specialundervisning utanför klassrummet och utanförskap. De olika forskningsmetoder som finns: intervju, frågeformulär, observation och skriftliga källor har alla sina fördelar och nackdelar och kan användas vid olika situationer utifrån sina studiers karaktärer. Denscombe (2009:187) menar även att vid en del studier kan det vara lämpligt att en eller flera metoder används inom samma problemområde. Forskningsmetoder delas in i två stora huvudgrupper: kvalitativa och kvantitativa metoder. Kvalitativa metoder används för att få en mer grundlig syn på ett ämne och kunna förstå bakgrunden till problem. Kvantitativa metoder används för att få en bred översikt över ett ämne och innefattar oftast problem som kan sammanfattas statistiskt (Patel & Davidsson, 2003:14). Syftet med denna studie är att få fram pedagogers och elevers syn på problemområdet och med det i åtanke valde vi att utgå med en kvalitativ forskningsansats. Det som gör kvalitativa undersökningsmetoder till bra verktyg för undersökningar är att de ger utrymme för mer djupa svar samt att validiteten är enklare att säkerhetsställa, då förklaringar kan ges på ett mer utförligt sätt (Larsen, 2007:27). Det blir dessutom lättare att se information som en kedja av händelser vid en kvalitativ forskningsmetod, då det ena bygger på det andra. En nackdel med metoden kan dock vara att de data som framkommer kan bli mindre representativa. Åsberg (2001:270) kritiserar i sin avhandling att metoder delas upp i kvalitativa och kvantitativa arbetssätt. Han menar snarare att alla metoder är till för att skapa det han med ett gemensamt ord kallar för data. I denna studie har vi valt att belysa både pedagogers och elevers syn på samband mellan specialundervisning utanför klassrummet och utanförskap. Det har vi valt att göra genom att genomföra intervjuer med pedagoger samt ge ut en kompletterande enkät till eleverna i deras klasser. Enkäter kopplas ofta till kvantitativa metoder men enligt Åsbergs teori är kvantitativa data kopplade till siffror och kvalitativa data kopplade till ord. Då vi har valt att utforma vår enkät genom djupgående frågor som kan ge en grundlig syn snarare än numerisk information

arbetar vi utifrån en kvalitativ ansats. Att vi har valt att göra studiens undersökning både genom intervjuer och genom enkäter gör att en form av triangulering skapas. Med detta menas att problemet ses ur flera vinklar, vilket ger möjlighet till en större helhetsbild då problemet ses ur fler än ett perspektiv (Denscombe, 2009:184).

3.1.1 Studiens intervjuer

Då en inblick i hur människors uppfattning, åsikter och erfarenheter inom ett ämne vill skapas är intervjuer ett lämpligt verktyg (Denscombe, 2009:232). Intervjuer kan genomföras på flera olika sätt. Frågorna som ställdes under intervjuernas (bilaga 1) gång kan enkelt beskrivas som antingen strukturerade eller ostrukturerade. Strukturerade frågor ställs på ett sådant sätt att intervjupersonen får möjlighet att tänka fritt men svaret blir preciserat. Öppna eller ostrukturerade frågor ger mer plats för fria svar och ger mer utrymme att ställa följdfrågor kring det som anses vara viktigt (Kylén, 2004:19). För att kunna nå fram till studiens övergripande problemställning ställdes frågorna i vår undersökning delvis strukturerat eller som Denscombe (2009:234) beskriver semistrukturerat. Det innebär att det i förväg finns frågor som ska besvaras under intervjuens gång men att det finns flexibilitet kring frågornas ordningsföljd samt att intervjupersonerna ges möjlighet att utveckla sina svar.

3.1.2 Studiens enkäter

I denna studie utformades enkäten (bilaga 2) på ett sådant sätt att deltagarna fick möjlighet att ta ställning till undersökningsfrågor genom svarsalternativ samt genom egna kommentarer med så kallade öppna frågor. Kylén (2004:61) menar att öppna frågor ger möjlighet till större insikt i problemet som undersöks. Genom att ge lov till att ge kommentarer till svarsalternativen skapades möjligheter att se om deltagarens första tanke stämde överens med det som de sedan skrev ner med egna ord. Enkäten i denna studie utformades med endast fyra frågor, varav det i två av frågorna gavs möjlighet att svara med kommentar. Patel och Davidsson (2003:82) menar att det är viktigt att frågeformulär inte görs alltför långa och krångliga då det gör dess mottagare omotiverade att svara på alla frågor. Då undersökningar är beroende av deltagarnas villighet att besvara frågorna är detta av största vikt. Larsen, (2007:41) påpekar även vikten av att frågorna i enkäter är tydligt utformade så att inte missförstånd kan uppstå hos respondenterna.

3.2 Undersökningsgrupp

I denna studie har vi valt att inrikta oss på pedagoger som arbetar på mellanstadienivå samt deras elever som går i årskurserna 3-5. Vi har valt att inrikta oss på elever på mellanstadienivå då vi anade att det är vid denna ålder som elever tydligare börjar jämföra sig själv med andra. Undersökningen genomfördes på två olika skolor i södra Sverige, vars namn vi låter vara fiktiva för att skydda de medverkandes identiteter. Att vi valde att genomföra undersökningen på två skolor och inte fler berodde på studiens tidsbegränsning. Ängsblomskolan är en grundskola i en mindre kommun i södra Sverige med elever från flera olika kulturer. På skolan finns elever från årskurs F-9. Eleverna får stöd antingen genom att få all undervisning på annan plats eller genom att de elever som är i behov av det får extra stöd vissa timmar i ett annat rum under lektionstid. Åkerfältskolan är en skola i en större kommun i södra Sverige. Skolan bedriver undervisning för elever från årskurs F-5. Här får elever som är i behov av extra stöd lämna klassrummet under lektionstid för att gå till en annan lokal inom skolans område. Dessa skolor valdes enligt Denscombes (2009:37) beskrivning ut genom ett subjektivt urval som för oss innebar att skolorna valdes just för att enskild specialundervisning och specialundervisning i mindre grupp ingår i deras dagliga verksamhet. Skolorna hade därmed de kvalitéer som var åtråvärda för vår studie. Undersökningsgruppen var i övriga fall för oss helt okänd och klasserna valdes ut slumpmässigt av skolornas kontaktpersoner. Intervjuer genomfördes med fem pedagoger och den tillhörande enkäten besvarades av totalt 101 elever. I undersökningen skapades ett gemensamt bortfall på 12 elever som av personliga skäl inte kunde delta i undersökningen. Av dessa 12 elever gjorde två det medvetna valet att inte medverka i studien efter att information kring undersökningens betydelse delgivits, övriga 10 elever var inte på sina respektive skolor den dag som undersökningen genomfördes. I denna studie valde vi att enkäten skulle delas ut under ledning av oss i enlighet med Patel och Davidssons (2003:103) teorier kring vikten av att finnas på plats under genomförandet. Vi anser att det ämne vi har valt att undersöka kan vara ett känsligt område för de deltagare som känner att de har någon anknytning till specialundervisning och/eller utanförskap. Vår önskan var därför att få finnas till hands för att kunna förklara studiens syfte samt hjälpa till och eventuellt göra frågorna tydligare för deltagarna.

3.2.1 Pilotstudie

För att utformningen på intervjuer och enkäter skulle bli så tydlig som möjligt genomfördes pilottester före undersökningens början. Det innebär att undersökningsmetoderna testas på några personer i förväg för att kunna göra eventuella justeringar innan genomförandet (Larsen, 2007:49). Pilotintervjun genomfördes med en pedagog som även har erfarenhet av arbete med elever i behov av särskilt stöd. Enkäten testades av två elever på mellanstadienivå vars skolor arbetar på ett sådant sätt att elever som är i behov av särskilt stöd får detta genom enskild specialundervisning eller specialundervisning i mindre grupp.

3.3 Genomförande

Denna undersökning tog sin start med att vi i god tid började med att ta kontakt med olika skolor för att höra oss för hur de arbetar med elever som är i behov av särskilt stöd och om det bedrivs enskild specialundervisning eller specialundervisning i mindre grupp i verksamheten för årskurs 3-5. Studiens syfte förklarades och kontaktpersonerna på de skolor som valdes ut hänvisade oss till klasser som har elever där ett sådant arbetssätt används i den dagliga verksamheten. Precis som Denscombe (2009:252) framhåller valde vi att precisera tidsåtgång samt allmän information till respondenterna redan vid första kontakten. Ett missivbrev (bilaga 3) delades även ut till de deltagande pedagogerna för att dessa skulle kunna få en tydligare inblick i vår studies upplägg samt godkänna att undersökningen genomfördes i deras respektive klasser.

Studios intervjuer genomfördes genom ett enskilt samtal mellan en intervjuare och en pedagog. Patel och Davidsson (2003:78) menar att vid en intervju är alla medskapare i samtalet, dock med olika roller. För att underlätta samtalet är det därför viktigt att intervjun läggs upp på ett sådant sätt att deltagaren inte känner sig hämmad. Med detta i åtanke valde vi att under intervjuerna endast låta en av oss vara intervjuare vid varje tillfälle för att inte påverka samtalets maktbalans. I enlighet med Denscombe (2009:259) anser vi att användning av diktafon under kvalitativa intervjuer ger större möjlighet att kunna vara lyhörd under samtalets gång samt stora fördelar för studiens resultatredovisning då intervjun kan lyssnas till vid flera tillfällen. Samtliga av de intervjuade pedagogerna tillfrågades före samtalens start om vi fick lov att använda diktafon som ett redskap under deras intervjuer och fick ett samtyckande. Vi kunde dock märka av att de intervjuade kände sig något besvärade över situationen att bli inspelad. Efter att diktafonen stängts av ville en del gärna fortsätta

diskussionen och en av deltagarna valde till och med att få lägga till svar på en fråga. Både Patel och Davidsson (2003:83) och Denscombe (2009:359) beskriver detta fenomen som en vanlig problematik vid inspelade intervjuer. Deltagarna börjar ofta prata mer spontant efter intervjuens egentliga slut då de undermedvetet känner att de inte längre behöver framstå som lika logiska och korrekta som under inspelningen. Detta är något vi har tagit i beaktning under undersökningens gång och de deltagande pedagoger som har velat lägga till svar har fått lov att göra det.

Enkätundersökningen genomfördes vid ett tillfälle då samtliga elever som var närvarande under dagen fanns samlade i klassen. Eleverna delgavs information om vilka vi är som genomför undersökningen och vad deras svar skulle komma att användas till. Efter att eleverna fått denna information gavs de uttryckligen möjlighet till att ta ställning till om de ville delta eller ej. Enkäten delades ut till alla och om någon elev inte ville delta kunde denne välja att lämna sin enkät tom utan att någon följdfråga ställdes. Varje klasspedagog tillfrågades om hur enkätundersökningen lämpligast kunde genomföras i deras klass. I de fall då pedagogerna ansåg att deras klass skulle kunna dra nytta av om frågor och svarsalternativ lästes upp gavs denna möjlighet. Under undersökningens gång fanns vi hela tiden till hands för att kunna förklara eventuella oklarheter om enkätens frågor.

3.4 Bearbetning

När studiens data samlats in från undersökningsgrupperna tog bearbetningen sin start genom transkriberingar av samtliga pedagogers intervjuer. Tillsammans läste vi de utskrivna intervjuerna flera gånger för att kunna sätta oss in i de svar som delgivits och få en djupare insikt i pedagogernas syn på studiens frågeställningar. Enkäten redovisades i ett separat dokument där varje fråga redovisades var för sig. Relevant för oss var att titta på den första frågan som ger en fingervisning över hur många av eleverna som har funderingar kring vad de eleverna som har specialundervisning utanför klassrummet gör när de är borta. Betydelsefullt för denna studie var även om eleverna svarat jakande eller nekande på enkätens svarsalternativfrågor samt om deras skrivna tankar i de öppna frågorna stämde överens med elevens första svar. Genom att sammanställa pedagogernas tankar från intervjuerna med elevernas svar i kategorier kring bemötande och kamratkontakter kunde vi se om undersökningsgruppernas tankar stämde överens samt vilka eventuella skillnader som fanns. Under bearbetningens gång försökte vi hela tiden förhålla oss objektivt till studiens insamlade

data för att inte värdera in potentiella förutfattade meningar i resultatredovisningen. Då forskningsområden ofta väljs av personliga skäl är det viktigt att se till att inte tidigare personliga åsikter vägs in i resultatredovisningen. Den metod som valts för denna studie har valts utifrån Denscombes (2009:384) tankar om jagets påverkan. De personliga åsikterna kopplas bort i den mån det går för att inte påverka studiens frågeställningar men en medvetenhet kring att de tankarna finns består.

3.5 Studiens tillförlitlighet

Den empiriska undersökningens tillförlitlighet är avgörande för hela studiens resultat (Larsen, 2007:42). Metoddelen måste vara så pass noggrant presenterad att undersökningen ska kunna genomföras om igen utan att resultatet ändras markant. Något som kan påverka validiteten, det vill säga giltigheten och relevansen i undersökningen är den mänskliga faktorn. Det kan exempelvis vara hur vi genom kroppsspråk och sätt att motivera undersökningen kan ha påverkat undersökningsgruppen. För att undvika denna problematik har vi valt att utgå från den information som gavs i missivet när vi presenterade oss och denna studie.

Denscombe (2004:9) pekar på att om en empirisk undersökning ska kunna uppfattas som tillförlitlig måste giltiga och exakta uppgifter användas när resultatet presenteras. Vi är medvetna om att förutfattade meningar och funderingar kring vad undersökningen ska kunna resultera i kan påverka hur forskaren väljer att utläsa respondenternas svar. Vi har därför varit noga med att transkribera undersökningens intervjuer och läsa dessa tillsammans med elevernas svar i enkäten både enskilt och gemensamt och därefter diskuterat resultatets betydelse.

3.6 Etiska överväganden

I denna studie har vi valt att utgå från vetenskapsrådets forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning (Gustafsson, B., Hermerén, B., Petersson, B., 2005:83). I dessa principer beskrivs vikten av att utföra forskning som är relevant och kvalitativt god. Hänsyn ska tas till undersökningsgruppens individskydd genom krav på information, samtycke, konfidentialitet och det framkomna materialets nyttjande. För att möta dessa krav valde vi att dela ut ett missivbrev med information om studiens syfte före undersökningens start. Alla i studiens undersökningsgrupper gavs möjlighet att tacka nej till

att delta i undersökningen och rätt att kunna avbryta sin medverkan utan att följdfrågor kom att ställas. Respondenternas konfidentialitet garanterades genom att vi genomgående i studien låter deras identiteter vara anonyma och deras svar redovisas under fiktiva namn. All insamlad data förvaras oåtkomligt för obehöriga och det inspelade material som finns sparat från intervjuerna kommer att förstöras då studien är klar.

4 RESULTAT

4.1 Redovisning

I denna studies resultatredovisning presenteras en sammanfattning av vad de intervjuade pedagogerna har svarat på de frågor som ställts samt hur eleverna har kommenterat i sina enkäter. Då vi valde att intervjua pedagogerna på ett semistrukturerat sätt fanns det en flexibilitet kring frågorna under intervjuernas gång och varje enskild intervju blev på så vis unik. För att ge en tydlig resultatredovisning har vi därför valt att kategorisera deltagarnas svar under rubriker kring *bemötande* och *kamratkontakter* efter att varje skolas *arbetsätt* presenterats, istället för att utgå direkt från de frågor som kom att ställas under varje intervju. Från Ängsblomskolan deltog två pedagoger med sina elevklasser. I studiens resultat benämns de som *pedagog 1* och *pedagog 2*. Från Åkerfältskolan deltog tre pedagoger med sina elevklasser och de benämns genomgående som *pedagog 3*, *pedagog 4* och *pedagog 5*. För att ge en tydlig bild av samtliga elevers syn har vi valt att sammanställa deras svar under samma kategorier och i samma stycken som sina respektive pedagoger.

4.1.1 Ängsblomskolans arbetsätt med elever i behov av särskilt stöd

På Ängsblomskolan går de elever som är i behov av särskilt stöd iväg och får specialundervisning i ett annat rum under delar av veckans lektionstider. Undantaget är lektioner i praktiska ämnen så som slöjd och idrott. Pedagog 1 beskriver att hon även ger extra stöd i klassrummet till de elever hon vet är i behov av det. Oftast får eleverna på Ängsblomskolan gå iväg och få specialundervisning i grupp men ibland går de iväg i par. Några av eleverna har även enskild tid för specialundervisning. Det beskrivs även att samma elev kan få både enskild specialundervisning och specialundervisning i mindre grupp. Pedagog 2 beskriver att hon tidigt börjar med att försöka avdramatisera att det skulle vara något utmärkande med att en del elever är i behov av särskilt stöd. Hon försöker snarare göra det till något positivt och spännande. Exempelvis säger hon att hon kan beskriva det som: ”Att man har lite semester med en ny fröken, det är ju inte alla som har det!” för eleverna. Pedagog 2 uttalar under sin intervju att hon har läst forskning som pekar på att det optimala sättet att lära sig är att specialpedagogen kommer in i klassrummet istället för att eleverna får gå iväg. Hon förklarar också att de haft det som arbetsätt tidigare men att de senaste tio åren har skolan valt att låta eleverna gå iväg till specialpedagogen istället.

4.1.2 Bemötande på Ängsblomskolan

Pedagog 1 på Ängsblomskolan upplever att de elever i klassen som inte går iväg och får specialundervisning är nyfikna på vad klasskompisarna gör när de är borta. Hennes uppfattning är att fler elever skulle vilja gå iväg. I hennes klass gav sju av de tio eleverna som svarade på enkäten och inte får specialundervisning utanför klassrummet svaret att de har funderingar kring vad de som går iväg gör när de får undervisning i annat rum. Pedagog 1 poängterar dock att eleverna i hennes klass som får specialundervisning utanför klassrummet inte blir utsatta på något sätt för att de andra eleverna är avundsjuka på att de får gå iväg. Hon tror att eleverna känner sig stolta över att få vara de som går iväg. Av eleverna i denna klass var det ingen som svarade att de inte vill arbeta med någon som får specialundervisning genom svarsalternativfrågan. Fyra av de sju elever som gav en kommentar till sitt svar skrev att det inte har någon betydelse vem de arbetar med och att alla betyder lika mycket. De övriga tre eleverna gav indikationer på att det finns en skillnad på att arbeta med elever som går iväg och får specialundervisning genom att de skrev ”man kanske hjälper mer” eller att man tycker att det är okej att arbeta med de eleverna även om de behöver lite mer hjälp.

När det gäller bemötande tycker inte pedagog 2 att hon kan se att där är någon skillnad mellan de elever som går iväg och får specialundervisning och de som inte gör det. Hon menar på att de är viktigt att ha en öppen kommunikation med alla barnen i klassen om att alla är bra och dåliga på olika saker. I denna klass svarade sju av de 13 elever som fyllde i enkäten och inte får specialundervisning utanför klassrummet att de ibland funderar över vad de som går iväg gör när de är borta. Pedagogen säger att det är viktigt av att ge eleverna bilden att det är något naturligt att en del elever behöver extra hjälp och därför ska kunna få det utan att det ska pekats ut. I sin vanliga undervisning tänker hon på att det finns elever i klassen som inte har det lika lätt som de andra och beskriver att hon då utgår från dem; ”man får ju lägga undervisningen på deras nivå”. I denna klass var det en elev som svarade genom svarsalternativ att den tycker att det har betydelse att jobba med någon som ibland får specialundervisning utanför klassrummet. Av de övriga eleverna gav 13 av 15 elever svar som tyder på att för dem spelar det ingen roll och att de tycker att alla är lika duktiga. De två andra eleverna har gett kommentarerna ”Jag har andra kompisar i klassen” och ”Jag brukar inte vara med dem”.

4.1.3 Kamratkontakter på Ängsblomskolan

För pedagog 1 känns det inte som att eleverna gör något konstigt av att en del elever går iväg och får specialundervisning och hon säger under intervjun att hon inte tycker sig se att det bidrar till utanförskap. När intervjun avslutats kommer pedagogen på att hon kan se utanförskap i ett specifikt fall och ber om att få lägga till det i sitt svar. Pedagogen berättar att hon har en elev som till stor del har enskild undervisning och i dagens läge endast har utvalda lektioner med klassen. När det gäller denne elev kan hon se att specialundervisningen har påverkat till utanförskap då nya roller och grupperingar skapas i klassen när han inte är där med dem. De andra eleverna ställer nu högre krav på honom än vad de gjorde förr och han har i sin tur fått svårt för att finna sin tillhörighet i klassen. Pedagogen tycker inte att denna lösning är den mest ultimata men menar att det är den bästa lösningen de har just nu för honom, för klassen och för andra elever på skolan, ”Vi jobbar ju på det för att han ska känna sig delaktig. Sen kommer han ju, han kommer ju inte gå hos oss så länge till. Vi ser ju lite en annan framtid för honom”. I denna klass svarade fyra av 13 elever med ett jakande svarsalternativ på en fråga om specialundervisning ger påverkan på hur många kompisar man har. Av dessa fyra elever går det inte att utläsa genom deras kommentarer om de tycker att det påverkar eller inte, då två valt att lämna raderna tomma och två valt att skriva om sina egna kamratkontakter. De övriga eleverna som valde att svara nekande på svarsalternativfrågan har genomgående kommenterat med meningar om att det inte har någon betydelse. En elev har svarat ”Jag tycker att det inte spelar någon stor roll om man måste gå iväg någon gång”.

Pedagog 2 säger att hon inte upplever att det finns samband mellan specialundervisning utanför klassrummet och utanförskap hos dem på denna skola. Hon säger dock att hon inte alls vet hur det blir när eleverna blir äldre men kan ana att situationen kan se annorlunda ut då och att det kan finnas ett samband om det inte arbetas hårt med att det är något naturligt. Av eleverna i denna klass var det ingen som svarade genom svarsalternativet att specialundervisning utanför klassrummet kan ha betydelse för hur många kompisar man har. När denna enkätundersökning genomfördes valde en av skolans pedagoger att säga till denna klass att om de inte direkt kunde komma på något att skriva som kommentar skulle de skriva att de inte har tänkt på detta. Hälften av klassens deltagande 16 elever har valt att ge ”Jag har inte tänkt på detta” som kommentar. Av de övriga eleverna har två stycken gett kommentarerna ”Man behöver inte alla kompisar” och ”Jag har tillräckligt med kompisar”. De andra har svarat med meningar om att det inte gör någonting om en del kompisar går iväg och att det inte har någon betydelse.

4.1.4 Åkerfältskolans arbetssätt med elever i behov av särskilt stöd

På Åkerfältskolan finns det en lokal på området där eleverna som är i behov av särskilt stöd får specialundervisning. Pedagogerna beskriver lokalen som ett slags resurscentrum där det finns personal på heltid och hjälpmedel till hands. Pedagog 3 beskriver att det ofta går till så att den personal som arbetar med specialundervisningen kommer och hämtar den eller de elever som ska följa med till den andra lokalen under just det arbetspasset. Det är inte samma elever som hämtas varje gång utan ibland kan det vara en grupp av elever och nästa gång kan det vara en annan. Förhållandet mellan klasspedagogerna och den personal som arbetar med specialundervisningen beskriver pedagog 5 som bra. Om pedagogerna känner att de behöver stöd eller hjälp med något kring en elev kan de spontant be om detta. Om det upptäcks att en elev har stora bekymmer med något skrivs ett åtgärdsprogram och då bestäms även i samband med målsman hur många timmar som eleven kan och ska plockas bort från klassen för att få specialundervisning. Pedagogerna på Åkerfältsskolan berättar alla att de upplever det som något bra att eleverna får specialundervisningen utanför klassrummet. Pedagog 5 förklarar det genom att säga att de vet att det kan vara bra för eleverna att stanna men att de tycker att eleverna får mer lugn och ro om de får gå ifrån.

4.1.5 Bemötande på Åkerfältskolan

Pedagog 3 säger under sin intervju att hon inte märker av att det skulle vara någon skillnad mellan hur elever bemöter de elever som har enskild specialundervisning eller specialundervisning i grupp utanför klassrummet, jämfört med hur de bemöter de som inte har det. Hon förklarar att eftersom det är olika elever som får hjälp vid olika tillfällen är det inte särskilt utmärkande att några har mer behov av hjälp än andra. I denna pedagogs klass svarade åtta av de 22 elever som inte får specialundervisning utanför klassrummet att de funderar över vad de eleverna gör när de får undervisning i ett annat rum. På frågan om det har någon betydelse att arbeta med någon som får specialundervisning utanför klassrummet svarade tre av de 24 elever som deltog i enkäten jakande. En elev kommenterade sitt svar genom att skriva "För ibland måste man förklara extra många gånger". De övriga eleverna som svarade nekande på frågan kommenterade med meningar om att det inte spelar någon roll och att det inte har någon betydelse. En elev gav svaret "För att om de behöver extra hjälp kanske det är bra för dem att jobba med någon som är bättre. De kanske har det jobbigt som det är".

Pedagog 4 upplever att eleverna i hennes klass är väldigt toleranta gentemot de elever som är i behov av särskilt stöd. Hon talar om att de inte brukar göra någon stor sak utav att en del elever behöver gå iväg ibland. I denna klass svarade sex av de 23 elever som inte får enskild specialundervisning eller specialundervisning i mindre grupp utanför klassrummet att de har funderingar kring vad de elever gör när de får undervisning i ett annat rum. Pedagog 4 beskriver att när alla jobbar i klassrummet är det nästan alltid hon som väljer grupper och säger att det fungerar ganska bra. Hon säger under intervjun att hennes elever är olika och att deras bemötande gentemot varandra inte har så mycket med deras svårigheter att göra utan snarare med hur de är som personer. I denna klass svarade ingen elev att specialundervisning har någon betydelse för om de vill arbeta med den personen. Det fanns inte heller någon elev som svarade med någon kommentar som kan ses som motsägelsefull. Eleverna kommenterade med mening som; "För jag gillar den som går iväg ändå".

Nyfiket bemötande anser pedagog 5 är det vanligaste i hennes klass. Eleverna är ofta intresserade och frågar vad de har fått göra när de fått undervisning i ett annat rum och undrar om inte de också kan få lov att gå iväg. I enkätundersökningen har tre av de 21 elever som inte har specialundervisning utanför klassrummet svarat att de ibland funderar på vad de andra eleverna gör där. Pedagog 5 upplever det som att eleverna är medvetna om att vissa elever inte alltid har så lätt att förstå instruktioner och hjälper dem ofta spontant. Ibland brukar hon be en elev att visa och förklara för en kamrat som inte förstår. Av eleverna i klassen var det ingen som tyckte att specialundervisning utanför klassrummet har någon betydelse för om de vill arbeta med den personen. Fyra av de 23 elever som deltog gav med sina kommentarer indikationer på att det finns en skillnad i bemötande när de arbetar med någon som brukar få specialundervisning; "Jag tycker det är ok att jobba med dem, för jag kan förklara hur man gör". Övriga elever var eniga i att det inte har någon betydelse.

4.1.6 Kamratkontakter på Åkerfältskolan

Pedagog 3 säger under sin intervju att hon inte kan se något samband mellan specialundervisning utanför klassrummet och elever som är utsatta för utanförskap; "Nej, jag har inte hört någon som har retat någon för att de går iväg eller får mer hjälp eller så". Av de 24 ifyllda enkäterna i hennes klass svarade tre elever med det jakande svarsalternativet på frågan om specialundervisning utanför klassrummet har någon betydelse för hur många kompisar man har. Av dessa elever valde inte någon att ge kommentar till sitt svar. En av de

övriga eleverna som svarade nekande på frågan gav dock kommentaren ”Man blir inte populär och får mera kompisar! Man blir mindre populär, mindre kompisar”. Denna elev brukar inte själv gå iväg och få specialundervisning enligt svarsalternativen på första frågan. De andra eleverna som svarade nekande gav kommentarer om att det inte spelar någon roll om någon behöver extra hjälp och att alla ska behandlas bra. En elev svarade exempelvis att ”Även om man får gå iväg så spelar det inte någon roll. Man kan ha jättemånga vänner ändå”.

Att någon elev skulle vara mer utsatt för utanförskap för att den går iväg och får specialundervisning någon annanstans upplever inte pedagog 4. Hon tycker inte det är så tydligt att en del elever går iväg, det är bara vid speciella ämnen under någon lektion där det syns. De problem som finns i klassen med kamratkontakter beror enligt henne på andra anledningar än undervisningen. Av eleverna i klassen som deltog i undersökningen svarade alla nekande på frågan om specialundervisning utanför klassrummet påverkar hur många kompisar man har. Eleverna som skrev kommentarer var överens i sina meningar om att de inte tycker att någon är en sämre kompis bara för att den har det svårt i skolan och att alla är lika värda.

Pedagog 5 har inte någon erfarenhet av att någon har hamnat utanför för att de får undervisning utanför klassrummet. Hon säger att hon tycker att eleverna som får sådan undervisning varken är mer eller mindre utsatta för utanförskap. Hon nämner dock under sin intervju att om eleverna fått välja helt själv vilka grupper de ska vara i hade de riktigt svaga eleverna i klassen förmodligen inte blivit valda på grund av att slutresultatet på arbetet skulle bli sämre. Däremot påpekar hon att kamratrelationerna kommer i första hand och förklarar att när dessa tillfällen ges väljer eleverna att arbeta med sina kompisar. Alla elever i denna klass som deltog i enkätundersökningen valde att svara nekande på svarsalternativfrågan om specialundervisning har någon betydelse för hur många kompisar man har. Majoriteten av kommentarerna från eleverna handlade om allas lika värde och att alla kan vara en bra kompis i vilket fall. Två av de 23 elever som deltog i enkätundersökningen svarade med meningar som visar på motsatsen; ”För om man behöver hjälp är det inte mitt problem” och ”För då är man inte lika smart som de andra om man behöver extra hjälp”

4.2 Analys

I denna studies analysavsnitt presenteras de likheter och skillnader vi har kunnat uttyda i pedagogernas och elevernas svar. Svaren kopplas genomgående till studiens problemställning kring deltagarnas syn på specialundervisning som sker utanför klassrummet under ordinarie undervisning och utanförskap. Analysavsnittet är uppdelat på ett sådant sätt att de deltagande skolornas resultat analyseras var för sig för att följa resultatredovisningens struktur.

4.2.1 Analys av Ängsblomskolans resultat

I de genomförda intervjuerna på Ängsblomskolan framkommer det att pedagogerna anser att det inte finns något direkt samband mellan att få specialundervisning utanför klassrummet och utanförskap. Det går dock att urskilja att den ena pedagogen gör en koppling för en av sina elever som för närvarande endast hade en liten del av sin undervisning i klassen och numera inte känner samma gemenskap med sin klass som tidigare. Pedagogerna på Ängsblomskolan nämner inget om vad de tycker om att specialundervisningen bedrivs utanför klassrummen men en viss antydning finns hos den ena pedagogen att det var bättre förr då de hade tillgång till personal i klassrummet då hon berättar att hon läst forskning som visar att det är det optimala sättet för elevernas lärande. Båda pedagogerna berättar under sina intervjuer att de anser att deras elever är nyfikna på vad eleverna som får undervisning i ett annat rum gör där. Det beskrivs tydligt att de tycker att eleverna ser det som något roligt och spännande att få undervisas utanför klassrummet. Dessa påståenden stämmer väl överens med elevernas svar då mer än hälften av deltagarna har svarat att de har funderingar över vad de som går iväg gör när de är borta. Att tidigt arbeta med att försöka förebygga tankar om att det skulle kunna vara utmärkande i negativ utsträckning att behöva få särskilt stöd är viktigt menar pedagogerna. Det har enligt den ena pedagogen påverkat till att utanförskap inte uppkommer av den anledningen. Elevsvaren i resultatredovisningen tyder på att denna typ av avdramatisering bidrar till bättre kamratkontakter mellan eleverna. Det ges dock små indikationer i båda klasserna om att det skulle kunna finnas ett visst samband mellan hur många kompisar någon har om de får gå iväg och få särskilt stöd. Även vissa tendenser visas att det finns en skillnad mellan att arbeta med någon som får specialundervisning. Majoritetens svar i elevklasserna stämmer emellertid med pedagogernas syn på samband mellan specialundervisning i liten grupp och utanförskap även om vi bortser från det faktum att en pedagog på ett vis gick in och påverkade vad eleverna kunde ge som svar.

4.2.2 Analys av Åkerfältskolans resultat

Samtliga av de intervjuade pedagogerna på Åkerfältskolan är överens om att de inte kan se något samband mellan den specialundervisning som sker utanför klassrummet för en del elever och utanförskap. Det finns snarare en positivitet från elevernas sida att gå iväg. De berättar alla att de är nöjda med att specialundervisning för elever som är i behov av särskilt stöd bedrivs i en annan lokal. En av pedagogerna uppger att hon vet att det kan vara till fördel för eleverna att inte lämna klassen men menar på att det underlättar för elevernas arbetsro. Det finns dock en osäkerhet kring vem det är som drar mest nytta av att eleverna lämnar klassrummet i hennes resonemang; är det eleverna som går iväg som får bättre arbetsro eller eleverna som har stannat kvar? Av eleverna som inte får specialpedagogisk undervisning i klasserna svarade en fjärdedel att de har funderingar kring vad eleverna som går iväg och får undervisning utanför klassrummet gör där. Generellt beskriver eleverna att de bemöter alla elever likadant. I två av de tre undersökta elevklasserna går det att se tendenser till att eleverna tycker att det finns en skillnad mellan att arbeta med elever som ibland får specialundervisning. Det skrivs inte ut att de inte vill arbeta med dessa elever men av kommentarerna anas en viss "vi - och dom - känsla" som vi menar innebär att det möjligtvis görs en skillnad där de som inte går iväg står på en sida och de som går iväg och får specialundervisning står på en annan. Trots att detta resultat går att finna menar två av pedagogerna att det inte är utmärkande vilka elever som är i behov av särskilt stöd i klasserna. Den tredje pedagogen säger att eleverna är väl medvetna om vilka av klasskamraterna som behöver extra hjälp och ser snarare till att de även stöttar varandra om det exempelvis är svårt att förstå en uppgift. Majoriteten av de deltagande eleverna är överens om att specialundervisning i mindre grupp inte påverkar utanförskap. Många av elevernas svar handlar om allas lika värde och att det inte har någon betydelse om någon behöver hjälp ibland. Några elever har dock tydligt svarat att man har färre kompisar om man ofta får gå ifrån klassen, att man är mindre populär och att man inte är lika smart om man får gå och få särskilt stöd utanför klassrummet. En av pedagogerna bekräftar dessa tankar något när hon berättar att om eleverna i hennes klass fått lov att själva välja vilka grupper de ska arbeta i hade inte de riktigt svaga eleverna blivit valda. Något som kan ses som en motsägelse till att det inte skulle finns något samband mellan specialundervisning och utanförskap eftersom hon i nästa mening noggrant påpekar att kamratrelationer kommer i första hand för eleverna.

5 DISKUSSION

I detta avsnitt diskuteras inledningsvis den empiriska undersökningens resultat i relation till hur undersökningen genomfördes samt de fördelar och nackdelar som vi kan se med metodvalet. I resultatdiskussionen knyts studiens undersökning samman med den tidigare litteratur som presenterats och skildrar samband och olikheter. Avsnittet avslutas med tankar kring studiens tillämpning och förslag till vidare forskning.

5.1 Metoddiskussion

Att genomföra denna studies undersökning med en kvalitativ ansats kändes viktigt för oss då det var människors tankar, åsikter och erfarenheter vi var ute efter att fånga. En kvantitativ ansats med fler deltagare kunde ha gett oss statistik på hur många som tyckte si eller så, men i detta fall låg vårt intresse i att söka efter respondenternas egna uppfattningar. Detta val kan ha gjort att studien ses som mindre representativ för pedagogers och elevers syn som helhet, men att skapa en sådan bred bild var inte heller det som i detta fall eftersöktes. Vår tanke var att göra en djupdykning i den problemställning som ställts upp. Att skildra både pedagogers och elevers syn gav möjligheten att kunna ställa de båda delarna av undersökningsgruppen mot varandra och göra jämförelser mellan deras synsätt. Något vi hade funnit intressant hade varit att även ta med specialpedagogers och speciallärares syn på specialundervisnings samband med utanförskap. Vi ser i detta fall dem som den tredje part som är delaktig i arbetet med elever som är i behov av särskilt stöd och deras inblick i verksamheten hade kunnat ge ytterligare en synvinkel. På grund av denna studies begränsade tid valde vi dock att prioritera pedagogers och elevers syn. Vi utgår i likhet med Säljö (2005:69–71) från att lärande sker genom samspel och kommunikation och vår tanke var att det är tillsammans med sin klass och den pedagog eleverna möter mest som dessa situationer framförallt uppstår.

Möjligheten att kunna ställa följdfrågor i relation till de svar som gavs under intervjuerna och samtidigt hålla fokus på studiens problemställning kan ses som de stora anledningarna till varför vi valde att använda oss utav semistrukturerade frågor. Hade vi valt att utgå från ett begränsat frågeformulär är det inte säkert att de svar som pedagogerna nu valde att ge hade varit lika djupgående eftersom följdfrågorna öppnade upp för möjligheten att ge tydligare förklaringar. Om vi endast valt att utgå från öppna frågor finns möjligheten att vi hade kunnat få ännu mer precisa och förklarande svar. Risken hade dock varit stor att pedagogerna även

valt att redogöra för sådant som inte skulle ha varit relevant för studiens problemställning. Något som är intressant att ta i beaktning är diktafonens påverkan på de intervjuade pedagogerna. Vi upplevde att pedagogerna i viss mån kände sig obekväma med att vi använde oss av inspelning och i några av fallen verkade de mer avslappnade och öppna när diktafonen stängts av. Att intervjuerna genomfördes genom enskilda samtal som spelades in är emellertid något vi i efterhand ser positivt på. Det medförde att vi kunde få en tydlig bild av varje pedagogs ord när bearbetningen av materialet skulle ske.

Valet att använda oss av enkät för nå fram till elevernas syn på problemställningen har en tvådelad grund. Dels fanns en tidsaspekt att ta hänsyn till som gjorde att möjligheterna till att göra intervjuer med även denna del av undersökningsgruppen begränsades. Den andra anledningen kom av att ämnet vi har valt att undersöka kan uppfattas som känsligt då vi anser att utanförskap inte är något många vill tala om. Genom att skapa en enkät som inte pekar direkt mot utanförskap utan snarare hur ens tankar går kring att få hjälp utanför klassrummet försökte vi att undvika denna problematik. Sättet enkäten utformades på uppmärksammade vi inte som så optimalt som vi önskat då resultatet skulle sammanställas. Svartalternativfrågorna var långt ifrån lika intressanta som de kommentarer som gavs i de öppna frågorna där det framkom att eleverna tänkt till och gett svar med egna ord. I en av klasserna där enkäten genomfördes påttalade en pedagog som inte deltog i undersökningen, för eleverna hur de kunde svara. I resultatet gick det även att utläsa att hennes ord tagits upp av en del av eleverna. Vi har dock tagit händelsen i beaktning vid både undersökningens resultatredovisning, analys och i studiens diskussion för att kunna ge en rättvis bild av undersökningsgruppens syn. Att en sådan händelse skulle kunna ske var inte något vi hade förutspått och erfarenheten att i förväg be de närvarande pedagogerna att hålla sig i bakgrunden under enkätens genomförande är något som vi kommer att bära med oss.

Att genomföra pilotstudier ansåg vi var viktigt för att kunna se om undersökningsmaterialet vi tagit fram var användbart för att kunna nå fram till respondenternas tankar samt om något kunde behöva förändras eller läggas till. Efter pilotintervjun kände vi att det saknades en fråga kring skolornas arbetssätt med elever i behov av särskilt stöd och vad pedagogerna ansåg om detta. Denna fråga lades därför till i de kommande intervjuerna. Resultatet känner vi blev att förståelsen för pedagogernas tankesätt ökade samtidigt som intervjuerna fick en ingångsfråga som inte var lika personlig som de övriga frågorna kan anses vara. Under genomförandet av pilotenkäten framkom det att eleverna tyckte att några begrepp var svåra att

förstå. Vi hade valt att skriva ut ord som specialpedagog och speciallärare vilka därefter formulerades om för att underlätta för undersökningsgruppen. Att pilotenkäten endast genomfördes på två elever är något vi hade valt att förändra i efterhand om möjlighet hade getts. Om en hel klass med elever använts som pilotstudie kunde vi ha uppmärksammat svarsalternativfrågornas brister.

5.2 Resultatdiskussion

5.2.1 Synen på elevers bemötande

Något som både studiens pedagoger och elever är eniga om i denna studies undersökning är att specialundervisning utanför klassrummet väcker funderingar hos de som inte går dit. Pedagogerna beskriver att eleverna ser det som något spännande att få lov att gå iväg och att de är nyfikna på den undervisning som bedrivs där. Att det finns olika vägar att gå för att nå de mål som finns uppsatta ska inte vara något underligt (Lgr11:8). Skollagen (SFS 2010:800) säger tydligt att alla elever ska ges möjlighet att utvecklas utifrån sina förutsättningar. Elevernas nyfikenhet på vad som sker vid de tillfällen en del elever får gå till ett annat rum under den ordinarie undervisningen kan vi tolka på två olika sätt. Dels kan vi se nyfikenheten som något positivt då den tyder på att de eleverna som inte går iväg är öppna för att också kunna gå iväg själva och bemöter därmed inte avskiljandet som något annorlunda eller dåligt. Å andra sidan kan vi se elevernas nyfikenhet som en bekräftelse på att avskiljandet har en viss betydelse eftersom de är medvetna om att det sker och att alla i klassen inte undervisas lika. En parallell kan här dras till Brodin & Lindstrand (2010:43) som säger att grunden för specialundervisning i Sverige lades genom att de elever som inte kunde följa med i den ordinarie undervisningen blev placerade i särskilda klasser med lägre kunskapskrav. Undervisningen blir inte densamma för de elever som ibland får lämna klassrummet, eftersom de missar delar av det samspel som sker och bemöts därmed inte på lika villkor. I resultatet av vår undersökning går det att urskilja tendenser till att elevers bemötande av de som får specialundervisning utanför klassrummet är annorlunda då deras kommentarer ger indikationer på att det finns en så kallad ”vi - och dom - känsla”. Eleverna kan sägas dela upp sig själva i grupperingar kring hur mycket de är i behov av särskilt stöd. Höistad (2001:138) påvisar vikten av att det finns en vi-känsla på skolor för att undvika att elevers olika förutsättningar pekats ut.

Flera av pedagogerna i undersökningen beskriver att de ser det som en viktig uppgift att tidigt avdramatisera att alla har olika förutsättningar och behov och göra det till en naturlig del av skolans vardag. Att skapa en skola för alla där allas behov och förutsättningar kan mötas och användas som en resurs i den pedagogiska verksamheten är ett mål och en utmaning anser Persson (2007:23). Tideman et al. (2004:229) menar dock att en skola för alla är svårt att omsätta i praktiken. Om pedagogerna snarare avdramatiserar elevers olikheter än lyfter fram dem som resurser ser vi att det kan finnas en risk att de har svårt att nå målet med att vara en skola för alla. Att se elevers alla olikheter som en naturlig del bör därmed vara bättre eftersom det bidrar till att alla får ingå i gemenskapen. Höistad (2001:16) menar att behovet av att känna gemenskap är ett av våra mest grundläggande behov och är därmed ett viktigt mål för pedagogerna att nå. Genom att som pedagog tillåta alla elever att vara en del av gemenskapen skulle vi kunna se att det kan bidra till att även eleverna bemöter varandra med öppenhet för allas olika behov och förutsättningar. Fredericksson (2010:4) har i sin forskning kommit fram till att rädslan för att stämpla elever som avvikande genom att prata om deras behov öppet är överdrivna. Hon har snarare uppmärksammat att öppenheten kan ha en skyddande effekt. Rabe (2001:43) tycker att det är viktigt att tala om att elever är olika och se det som ett naturligt inslag. En av pedagogerna i vår studie talar om att i hennes klass är eleverna väl medvetna om varandras förutsättningar och hon kan se det som en fördel då eleverna kan hjälpa varandra i sin kunskapsutveckling. Eleverna i denne pedagogs klass pekade generellt också på att alla har lika värde. Det går dock även i hennes klass att urskilja tendenser till att elever som får specialundervisning utanför klassrummet inte bemöts på samma sätt som de elever som inte får det. Vi kan därför se denna del av vår undersökningsgrupp både som en bekräftelse gentemot det som den tidigare forskning som redovisats i denna studie och en motsägelse.

5.2.2 Synen på elevers kamratkontakter

Under en av undersökningens intervjuer nämnde en av pedagogerna att om hennes elevgrupp själv fått lov att välja vilka de ska arbeta med i skolan hade inte de svagaste eleverna blivit valda. Pedagogen nämnde först att det berodde på att arbetets slutresultat inte skulle bli så bra, men sedan att det är klassens kamratrelationer som styr. Genom dessa påståenden kan vi utläsa att eleverna gör skillnad mellan klasskamrater som har specialundervisning utanför klassrummet och klasskamrater som inte har det, eftersom de eleverna inte blir valda. Hos Tideman et al. (2004:17) kan vi se en möjlig förklaring till detta fenomen då de nämner att det

inte räcker att elever är integrerade i skolverksamheten, de måste vara inkluderade och tillhöra den gemenskap som finns utifrån sina egna förutsättningar. Hade eleverna inte särskilts från klassen utan varit en naturlig resurs skulle möjligtvis situationen kunnat se annorlunda ut. En pedagog i vår studie nämnde exempelvis att en av hennes elever som inte längre delar undervisning med sin ursprungliga klass mer än vid vissa undervisningstillfällen i veckan inte längre känner samma gemenskap med sin klass som eleven gjort tidigare. En koppling kan här dras till att eleven inte längre inkluderas i klassen utan snarare integreras i samma lokaler under enstaka tillfällen. Persson (2007:9) förklarar att om alla elever är inkluderade ska ingen behöva känna sig bortglömd och därmed inte heller sakna kamratkontakter.

Det fanns några elever i vår undersökningsgrupp som genom sina svar gav indikationer på att de som får undervisning enskilt eller i mindre grupp utanför klassrummet har färre kompisar och anses som mindre populära än de som inte går iväg. Ofrivilligt utanförskap kan enligt Höistad (2001:54) vara väldigt plågsamt för den utsatte. Groth (2007:155) har även funnit att utanförskap påverkar den utsattes sätt att se och värdera sig själv och att det i sin tur kan påverka den utsattes förmåga till lärande. Om dessa forskningsresultat används som generella fakta skulle det enligt oss kunna betyda att de elever som får undervisning utanför klassrummet under ordinarie undervisningstid kan påverkas av utanförskapet till en grad där det får inverkan på elevernas förmåga att ta in kunskaper. Om förmågan till lärande försvagas blir eleverna mer i behov av särskilt stöd än tidigare. Processen kan således ses som en negativ spiral där det ena hela tiden påverkas utav det andra. Denna tanke går även att koppla till Karlssons (2007:172) teori om att elever som undervisas på annan plats än de andra eleverna lätt hamnar i skymundan och kommer bort från den sociala gemenskapen. Om eleverna försvinner bort alltmer från gemenskapen försvagas troligtvis även elevernas kamratkontakter, något som kan bekräftas genom pedagogens ord om den elev som inte längre känner samma tillhörighet i klassen.

5.2.3 Synen på samband mellan specialundervisning och utanförskap

Samtliga pedagoger som deltagit i vår empiriska undersökning är överens om att de inte kan se några direkta samband mellan specialundervisning som sker enskilt eller i mindre grupp utanför klassrummet under ordinarie undervisning och utanförskap. Groth (2007:160) har emellertid kommit fram till i sin forskning att avskiljande av elever som är i behov av särskilt stöd visar tendenser till att ge negativa konsekvenser för de som flyttas bort från gruppen.

Något vi finner intressant är att även om majoriteten av eleverna i vår studies undersökning kan ses som eniga med sina pedagoger, finns indikationer som stämmer överens med den tidigare forskningen i elevernas svar. Det gäller både inom elevernas syn på bemötande och inom deras syn på kamratkontakter, trots att deras pedagoger är ense i sina direkta svar om att det inte förekommer. Det går emellertid att se antydning till vissa tendenser även i pedagogernas svar då meningar som motsäger sådant som de precis har sagt förekommer. Vad detta kan bero på är svårt att säga. Kanske handlar både pedagoger och elever utefter ett visst mönster samtidigt som de tror att de handlar och tänker utefter ett annat. Tideman et al. (2004:228) menar att när det talas om normalitet och avvikelser ses ofta den avvikande eleven som problemet. Två av pedagogerna som deltog i undersökningen berättade att de hade tankar om att det finns fördelar med att inte avskilja elever som är i behov av särskilt stöd utan låta alla elever undervisas i klassrummet. En av dessa uppgav dock som anledning till det nuvarande arbetssättet att eleverna får mer lugn och ro. En fundering som detta ställningstagande gav oss var om det är eleverna som går iväg som får bättre arbetsro eller om det är eleverna som stannar kvar. Denna tanke kan kopplas till de hjälpklasser som Brodin & Lindstrand (2010:43) nämnde skulle underlätta arbetet i de vanliga klasserna eftersom eleverna med svårigheter ofta sågs som hinder.

Att majoriteten av pedagogerna i vår studie så tydligt betonar att eleverna som avskiljs från den ordinarie undervisningen vissa timmar inte utsätts för utanförskap är något som väcker funderingar hos oss. Persson (2007:17) påtalar att frågan om alla elever ska undervisas tillsammans och lära av varandra i en och samma miljö är något som diskuterats ända sedan vid sekelskiftet mellan 1800- och 1900-talet och vi menar att den är aktuell än idag. De två stora anledningarna till att elever en gång började integreras och senare inkluderas menar Tideman et al. (2004:17) var av ekonomiska skäl samt för att undvika att en del elever skulle stämplas som avvikande och uteslutas socialt. De pedagoger som deltog i undersökningen hade olika åsikter om det var bra eller dåligt med avskiljande specialundervisning och vi ser en antydning till att det uppkommer svårigheter då ställningstagande ska tas till hur undervisningen bör bedrivas. I skollagen (SFS 2010:800) står det skrivet att alla ska ges möjlighet till utveckling utifrån sina egna förutsättningar. Hur och när särskilt stöd ska ges är dock upp till varje enskild rektor att besluta. Persson (2007:152) betonar vikten av att kunna skapa en skola för alla eftersom det är viktigt att alla elever ses som en resurs för att kunna skapa en god lärandemiljö för samtliga. Att betrakta det som gynnsamt att vissa elever undervisas utanför klassrummet så som största delen av pedagogerna i vår studie anser, ser vi

kan tendera till att begränsa möjligheten att erbjuda en skola där det finns potential för att möta alla elever efter deras förutsättningar och behov. Brodin och Lindstrand (2010:164) förklarar emellertid att dagens skolor ända sedan begreppet infördes under 1980-talet fortfarande strävar efter att kunna erbjuda en skola för alla.

I litteraturgenomgången och i vår egen studie kan vi se antydningar som pekar på att det finns vissa samband mellan specialundervisning och utanförskap. Individer som undervisas utanför klassrummet tenderar att vara mer utsatta för ofrivilligt utanförskap än de övriga eleverna i klassen. Denna slutsats har vi valt att dra även om majoriteten av pedagogerna och eleverna säger att utanförskap i relation till specialundervisning enskilt eller i mindre grupp utanför klassrummet inte förekommer. Anledningen till detta ställningstagande bygger på att det finns indikationer mellan raderna i resultatredovisningen både hos pedagogerna och hos eleverna som går att relatera till utanförskap.

5.3 Studiens tillämpning och förslag till vidare forskning

Genomförandet av denna studie har gett oss ökad kunskap om hur arbete med att förebygga utanförskap i relation till specialundervisning kan bedrivas. Vi anser att det är en av alla pedagogers främsta uppgifter att i möjligaste mån verka för att utanförskap inte uppstår och att alla elever känner att skolan är en mötesplats där allas olikheter ses som resurser och alla har en plats i gemenskapen.

Tankar som har uppstått hos oss under bearbetningen av studiens undersökning är att det vore intressant att genomföra en liknande undersökning i skolor där specialundervisningen är integrerad i det vanliga klassrummet. Antydningar går att se till att specialundervisning utanför klassrummet har samband med utanförskap, men är det möjligt att även specialundervisning som sker inom den egna klassen kan ha ett samband med utanförskap? Relevant skulle också kunna vara att få ta del av åsikter kring vår problemställning från pedagoger med specialpedagogisk utbildning och erfarenhet. De kan medverka som en tredje part i en mer omfattande studie med liknande syfte och frågeställningar inom området. Att undersöka samma frågeställning i äldre elevgrupper är en idé som vi fångade från en av pedagogerna i vår studie. Hon nämnde att hon inte alls vet om situationen kan se annorlunda ut i äldre åldrar men tror att det kan finnas tydligare samband där om inte förebyggande arbete mot utanförskap funnits med som något naturligt för eleverna tidigare.

6 SAMMANFATTNING

I denna studie har vi kommit fram till att pedagogers och elevers uttalade generella syn på samband mellan specialundervisning som sker under ordinarie undervisning utanför klassrummet och utanförskap är att det inte finns något samband. Eleverna bemöter i huvudsak inte de elever som får specialundervisning utanför klassrummet annorlunda jämfört med andra elever och kamratkontakterna ser inte annorlunda ut. Vi kan dock se tendenser i både pedagogernas och elevernas svar som tyder på att det finns vissa skillnader på hur eleverna som har specialundervisning utanförklassrummet blir bemötta av de andra eleverna och att kamratkontakterna påverkas. Detta genom att pedagogerna i vissa fall är motsägelsefulla i sina svar och exempelvis både nämner att de elever som får specialundervisning inte bli valda som arbetskamrater under ordinarie undervisning med hela klassen samlad, samtidigt som det nämns att det är kamratrelationerna i klassen som styr besluten. Slutsatsen kan även dras genom att en del av eleverna har gett svar som visar på att det finns en viss ”vi – och dom – känsla” och kommenterar genom att skriva ”Man blir inte populär och får mera kompisar! Man blir mindre populär, mindre kompisar”.

Pedagogerna beskriver vikten av att belysa olikheter redan i tidig ålder och eftersom majoriteten av eleverna inte ser något samband mellan specialundervisning och utanförskap kan vi ana att detta sätt att arbeta har en viss effekt. Den forskning som redovisas och tas upp för diskussion menar att olikheter bör lyftas fram för att minska risken för att elever hamnar utanför gemenskapen. För att kunna skapa en skola för alla där alla elever kan trivas och vara en del av gemenskapen är det viktigt att alla elevers förutsättningar och behov ses som resurser snarare än att de pekas ut som avvikande.

7 REFERENSFÖRTECKNING

7.1 Elektroniska källor

Nationalencyklopedin (2011) *Mobbning*. Tillgänglig: <http://www.ne.se.ezproxy.bibl.hkr.se/lang/mobbning> (Hämtad:2011-12-07)

Nationalencyklopedin (2011) *Utanförskap*. Tillgänglig: http://www.ne.se.ezproxy.bibl.hkr.se/sve/utanforskap?i_h_word=utanf%c3%b6rskap (Hämtad: 2011-12-07)

Vetenskapsrådet (2011) *God forskningssed*. Tillgänglig: <http://www.vr.se/download/18.37fda2bc131b1093f688000926/God+forsknings+20111.pdf> (Hämtad: 2011-09-24).

7.2 Tryckta källor

Brodin, J. & Lindstrand, P. (2010). *Perspektiv på en skola för alla*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Denscombe, M. (2004). *Forskningens grundregler*. Lund: Studentlitteratur.

Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur

Frederickson, N. (2010). Bullying or befriending? Children's responses to classmates with special needs. *British Journal of Special Education*, Vol. 37: mars, 4-12. [Elektronisk resurs]. Tillgänglig:<https://ezproxy.hkr.se/login?url=http://search.proquest.com.ezproxy.bibl.hkr.se/?url=http://search.proquest.com.ezproxy.bibl.hkr.se/docview/810403211?accountid=11907>

Goffman, E. (2001). *Stigma – den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Nordstedts akademiska förlag.

Groth, D. (2007). *Uppfattningar om pedagogiska insatser – aspekter ur elevers och speciallärares perspektiv*. [Elektronisk resurs]. Diss. Luleå tekniska universitet. Tillgänglig: <http://pure.ltu.se/portal/files/299936/LTU-DT-0702-SE.pdf>

Gustafsson, B., Hermerén, B., Petersson, B. (2005). *Vad är god forskningssed? Synpunkter, riktlinjer och exempel*. [Elektronisk resurs]. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig: http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/2005_1.pdf

Höistad, G. (2001). *Mobbing och människovärde*. Stockholm: Förlagshuset Gothia

Karlsson, Y. (2007). *Att inte vilja vara problem. Social organisering och utvärdering av elever i en särskild undervisningsgrupp*. [Elektronisk resurs]. Linköpings universitet. Tillgänglig: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:17529/FULLTEXT01>

Kylén, J-A. (2004). *Att få svar*. Stockholm: Bonnier utbildning

Larsen, A. (2007). *Metod helt enkelt*. Malmö: Gleerups utbildning

Nilholm, C. (2006). *Inkludering av elever i behov av särskilt stöd: vad betyder det och vad vet vi?* Myndigheten för skolutveckling

Patel, R. & Davidsson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder*. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur

Persson, B. (2007). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. 2 uppl. Stockholm: Liber

Rabe, T. (2001). Integrering betraktad ur ett socialisationsperspektiv. I *Boken om integrering: idé teori praktik*. T. Rabe och A. Hill (red.), 38-49. Lund: Studentlitteratur

Skollagen. SFS 2010:800

Skolverket (2010). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: Lgr11*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

SOU 1999:63. *Att lära och leda. En lärarutbildning för samverkan och utbildning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Svenska akademiens ordlista över svenska språket (2006). 13. uppl. Stockholm: Svenska akademien

Svenska Uneskorådet (2001). *Salamanca deklARATIONEN och Salamanca +10*. [Elektronisk resurs] Svenska Uneskorådets skriftserie 2006:2. Tillgänglig: <http://www.unesco.se>

Säljö, R. (2005). *Lärande & kulturella redskap: om lärprocesser och det kulturella minnet*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag

Tideman, M., Rosenqvist, J., Lansheim, B., Ranagården, L. & Jacobsson, K. (2004). *Den stora utmaningen: om att se olikhet som resurs i skolan*. Högskolan i Halmstad och Malmö Högskola

Vernersson, I. (2007). *Specialpedagogik i ett inkluderande perspektiv*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur

Åsberg, R. (2001). *Det finns inga kvalitativa metoder – och inga kvantitativa heller för den delen: Det kvalitativa – kvantitativa argumentets missvisande retorik*. Göteborgs Universitet

8 BILAGOR

8.1 Bilaga 1

Intervjuernas utgångspunkter

- Hur ser arbetssättet ut på er skola för elever som får eller är i behov av särskilt stöd?
- Hur upplever du att de elever som får undervisning i mindre grupp bemöts av de övriga eleverna i klassrummet?
- Hur upplever du att de elever som får undervisning i mindre grupp blir bemötta av de andra eleverna i undervisningssituationer där alla är med?
- Hur upplever du att de elever som får undervisning i mindre grupp blir bemötta av de andra eleverna vid gemensamma gruppuppgifter där eleverna indelats i mindre grupper?
- Skulle du säga att de elever som får undervisning i mindre grupp är mer eller mindre utsatta för utanförskap än de som undervisas i den vanliga klassen?

Vad tror du att det beror på?

8.2 Bilaga 2

Enkätundersökning

Ringa in det svar som du tycker stämmer bäst in på dig!

1. Vad tänker du på när du ser att någon eller några av klasskompisarna få gå iväg och ha extra hjälp i ett annat rum?

Jag funderar
ibland på vad
de gör där

Jag tänker inte på det

Jag brukar själv
få gå iväg

2. Tror du att det har någon betydelse för hur populär man är i klassen, om man ibland får gå iväg och ha extra hjälp i ett annat rum?

Ja

Nej

3. Tror du att det har någon betydelse för hur många kompisar man har i klassen, om man ibland får gå iväg och ha extra hjälp i ett annat rum?

Ja

Nej

Varför?

.....

.....

.....

.....

.....

4. Har det någon betydelse för dig att jobba med någon som ibland får gå iväg och ha extra hjälp i ett annat rum?

Ja

Nej

Varför?

.....

.....

.....

.....

.....

Tack för att du ville vara med och hjälpa oss med detta!

Du kan nu lämna in dina svar!

8.3 Bilaga 3

Missivbrev

Hej,

vi heter Mimmi Stehn och Josefine Turesson och är studenter på lärarutbildningen vid högskolan Kristianstad. Under höstterminen 2011 skriver vi vårt examensarbete som har kommit att handla om pedagogers och elevers syn på samband mellan specialundervisning och utanförskap. Syftet med vår studie är att se om elever som är i behov av särskilt stöd och får enskild specialundervisning eller specialundervisning i liten grupp bemöts annorlunda av övriga elever i klassen och om det påverkar elevernas kamratkontakter. I vår studie belyser vi inte vilka svårigheter eleverna har eller vilken typ av hjälp de har tillgång till, utan endast om sättet att organisera elevernas särskilda stöd påverkar deras relationer till övriga elever i klassen.

I vårstudiekommer vi att genomföra intervjuer med pedagoger samt en enkätundersökning med de elever som pedagogerna har huvudansvar för. Vi har valt att inrikta oss på elever som går i mellanstadiet (årskurs 3-5) då vi anser att det är en primär målgrupp för vår frågeställning. Deltagandet är frivilligt och den som deltar kan när som helst under undersökningens genomförande välja att avbryta utan att ge någon orsak eller att det får några följder för deltagaren.

Vi garanterar att all insamlad data i samband med undersökningen kommer att vara konfidentiell och endast användas i utbildningssyfte. Intervjupersonerna och enkättagarna kommer att vara anonyma med det undantaget att klass och skola kommer vara kända för oss personligen. I uppsatsen kommer skolan att benämnas som "en skola i södra Sverige" och delges ett fiktivt namn. All insamlad data kommer att förvaras oåtkomligt för obehöriga och allt inspelat material från intervjuerna kommer att förstöras efter examensarbetets examination.

Har du några frågor kring examensarbetet och vår undersökningsdel är du välkommen att kontakta oss på nedanstående telefonnummer.

Med vänliga hälsningar

Mimmi Stehn 07XX-XXXXXX

Josefine Turesson 07XX-XXXXXX